

П. В. Жук

Методологічні основи та практичні завдання сталого розвитку гірських територій України

Розглянуто теоретико-методичні та практичні питання щодо завдань сталого розвитку гірських територій в Україні. Вказано на специфіку гірських територій, що зумовлює необхідність розробки та реалізації особливої політики їх розвитку. Коротко висвітлено досвід реалізації гірської політики в зарубіжних країнах. На основі глобальної концепції сталого розвитку та сучасних підходів до її реалізації у гірських регіонах Європи обґрунтовано роль природокористування у досягненні цілей сталого розвитку гірських територій, визначено основні принципи сталого природокористування: господарської необхідності використання природних ресурсів; збереження традицій природокористування; надання переваг місцевому населенню у використанні природних ресурсів; збереження та відтворення природного багатства; екологічності природокористування; неперевищення меж допустимої еколого-економічної компромісності наслідків природокористування. Запропоновано механізми стимулювання господарського розвитку гірських територій України та подолання їх соціально-економічної депресивності.

Ключові слова: сталий розвиток, гірські території, природокористування, Карпатський регіон, соціально-економічна депресивність, режим інвестиційної діяльності

У документі «Програма дій. Порядок денний на XXI століття» (Agenda-21) визначено основні положення концепції сталого розвитку як стратегічного напрямку подальшого поступу людства. Сталий розвиток у ньому визначається як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1, с. 42]. Можна погодитися з деякими авторами, що у перекладі українською мовою термін «sustainable development» найкращим чином варто трактувати як «збалансований економічний, соціальний та екологічний розвиток на основі сталого (у розумінні невиснажливого, довготривалого, підтримуваного) використання ресурсів планети Земля» [2, с. 29].

У класичному вигляді схематична модель сталого розвитку відображається трьома складовими – довілля, соціум, економіка, що взаємно накладаються. Досягнення сталості базується на дотриманні відповідних принципів розвитку й оцінюється через систему критеріїв, показників та індикаторів. Загалом, єдиного уніфікованого й офіційно визнаного набору показників сталого розвитку країн і регіонів не існує. Залежно від їх специфіки використовуються ті чи інші системи показників, що можуть служити для визначення сталості розвитку. Свою специфіку мають, зокрема, гірські території.

Кожен регіон володіє специфічним переліком природних факторів й особливостями їх прояву. Для гірських регіонів притаманні специфічні риси у прояві природних факторів і їх впливу на соціально-економічні складові регіональних суспільних систем. Гірські території наштовхуються

на непрості виклики в економічному та соціальному зростанні внаслідок складних для розвитку господарства та життєдіяльності населення природних умов і потребують особливої політики регіонального розвитку. Необхідність особливого комплексного підходу до питань сталого розвитку гірських регіонів визнана міжнародним співтовариством, знаходить відображення у законотворчій і практичній діяльності вітчизняних органів державного управління, підтверджена ратифікованими Україною важливими міжнародними документами, зокрема – Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат [3]. Забезпечення комплексного підходу до розв’язання проблем сталого розвитку Карпатського регіону Європи вбачається через інтегрування у національну та регіональну стратегію і політику розвитку окремої політики, орієнтованої конкретно на гірські регіони. Ці положення відображені у Рекомендації 296 (2010 р.) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір» [4].

Опираючись на позитивний досвід європейської програми «Альпійський простір», серед членів Карпатського Єврорегіону (включаючи Україну) визріло рішення про необхідність розробки окремої операційної «Карпатської програми» [5]. Певні фінансові труднощі посткризового періоду не дозволили Європейському Союзу уже реалізувати таку пропозицію, але це не означає, що відповідні прагнення не мають шансів на реалізацію, починаючи з 2020 р.

Таким чином, проблематика сталого розвитку гірських територій в Україні протягом двох останніх десятиліть трансформується із чисто наукової у практичну площину і потребує відповідних конструктивних напрацювань щодо шляхів її реалізації.

Варто зазначити, що науковці Інституту регіональних досліджень НАН України, інших наукових установ України активно працюють над цією проблематикою, свідченням чого є ціла низка публікацій, серед яких слід виділити [1; 6-10] тощо. Разом з тим у науковому обґрунтуванні та практичному вирішенні завдань сталого розвитку гірських територій України залишається багато невирішених проблем.

Метою цієї статті є намагання розкрити шляхи реалізації окремих важливих завдань забезпечення сталого розвитку Карпатського регіону України.

Гірські регіони України, зокрема Карпатський, є унікальними природними комплексами визначної екологічної цінності, разом з тим вони становлять собою середовище, у якому проживає місцеве населення, природні ресурси котрого споконвіку служили джерелом забезпечення його життєвих потреб. На жаль, ціла низка особливостей гірських регіонів зумовлює нижчі соціально-економічні можливості їх розвитку порівняно з рівнинними і вимагає особливих підходів до політики сталого регіонального розвитку гірських територій, включаючи політику природокористування.

У Карпатському регіоні природні ресурси є одним з визначальних факторів формування економічного середовища. Сучасні світові тенденції закономірно зменшують частку природоексплуатуючих виробництв у загальному обсязі валової доданої вартості. Однак у гірських регіонах ця тенденція виражена значно меншою мірою. Орієнтовані на використання природних ресурсів види економічної діяльності тут зберігають своє

провідне господарське й соціальне значення. Разом з тим виробництва, що експлуатують природні ресурси, є дуже інвестиційно місткими, що в нинішніх умовах України стримує їх розвиток.

Загалом гірські території мають свої особливості, що вимагають дотримання низки як загальних, так і специфічних принципів у природокористуванні. Вони випливають зі змісту розділу 13 (Сталий розвиток гірських регіонів) Декларації щодо довкілля та розвитку («Порядок денний на ХХІ ст.») і конкретизовані стосовно Карпатського регіону Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат («Карпатська конвенція»), що ратифікована Україною.

Суть принципів природокористування у гірських регіонах зумовлюється основними завданнями, що стоять перед ними. У Рекомендації 296 (2010 р.) Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір» вони сформульовані таким чином – *економічний розвиток є пріоритетом для цих регіонів і вимагає таких дій, які були б сумісні із захистом довкілля і турботою про нього* [11]. Виходячи з цього, ключовими взаємопов'язаними принципами політики використання природних ресурсів гірського регіону вбачаємо:

- *принцип господарської необхідності* використання природних ресурсів як джерела забезпечення економічного благополуччя місцевого населення;
- *принцип збереження традицій* природокористування у гірському регіоні, що формувалися століттями і продемонстрували можливості неконфліктної взаємодії природної та соціоекономічної підсистем;
- *принцип переваг місцевого населення та місцевих громад* у використанні природних ресурсів гірського регіону;
- *принцип збереження природного багатства*, що передбачає використання відновлюваних природних ресурсів гірського регіону на засадах їх відтворення у рамках регенеративної здатності природних екосистем;
- *принцип екологічності природокористування*: недопущення у процесі використання природних ресурсів безповоротних чи вкрай загрозливих змін в екосистемах, перевищення їх асиміляційного потенціалу;
- *принцип допустимої еколого-економічної компромісності* наслідків природокористування, що передбачає можливості, у разі отримання суспільно необхідного економічного ефекту, використання окремих видів природних ресурсів (зокрема мінерально-сировинних) без їх прямого відновлення за умови неперевищення допустимих екологічних загроз і забезпеченні рекультивациі порушеного природного середовища.

Виходячи із зазначених принципів, вважаємо, слід будувати гірську політику в Україні та формувати її нормативно-правове забезпечення.

Державна політика країн щодо сприяння розвитку гірських територій базується на різних підходах. Зокрема, згідно із законодавством Швейцарії, відставання гірських регіонів за рівнем розвитку передбачалося долати насамперед через розвиток інфраструктури – транспортної мережі тощо [12]. Однак з 2008 р. цей підхід, що визнано надто затратним, змінено. Тепер акцент робиться на розробці регіональних (кантональних) програм розвитку, що можуть отримувати фінансову підтримку федерального уряду.

В Австрії сприяння розвитку гірських регіонів базується на підтримці важливих для них галузей економіки (обов'язково – сільського господарства) і лише у районах, що є порівняно економічно відсталими.

У Німеччині (Баварія) розроблено програми сприяння розвитку для гірських територій, що включають розвиток закладів туризму, сільськогосподарського виробництва, а також сприяння інвестиційним проектам у промисловості.

Гірські регіони у Швеції користуються загальною і спеціальною економічною підтримкою. Загальна підтримка полягає у наданні компенсацій за невідгідне географічне розташування у вигляді транспортної субсидії (до 40% транспортних витрат фірм, що функціонують у гірських регіонах) та стимулюванні підприємництва меншим податком на заробітну плату. Спеціальна підтримка здійснюється через інвестиційні дотації на вкладення у споруди, обладнання, освіту, консультаційні послуги (розмір дотацій може сягати 50% від схвалених інвестицій, тобто інвестицій в об'єкти, заходи, включені до програм регіонального розвитку) та дотації стимулювання зайнятості, що надаються фірмам за створення нових робочих місць.

Вагомим є досвід підтримки розвитку гірських і віддалених територій Канади й США. Зокрема, починаючи з 60-х років минулого століття у Канаді були запроваджені податкові пільги на інвестиції в основний капітал стосовно регіонів з високим рівнем безробіття. Сучасні програми регіонального розвитку Канади фокусуються на наданні пільг (включаючи податкові, кредитні тощо) малому та середньому бізнесу як головному сектору економічного зростання.

Економічно проблемні території, до числа яких входить багато гірських, користуються федеральною та регіональною (штатів) підтримкою розвитку у США – грантові програми з участю федеральної підтримки (до 50% від вартості проектів), кредитна підтримка, податкові пільги, збільшена норма амортизації.

Фактично більшість країн з гірськими територіями використовують стратегії, спрямовані на компенсацію впливу негативних умов гірських місцевостей через субсидювання виробництва, інвестиційну допомогу, надання компенсацій виробникам.

Враховуючи умови України, становище, що склалося у її гірських регіонах (безробіття, пов'язані з ним соціальні негаразди, що спричинюють депопуляцію гір і втрату унікальної етнокультурної спадщини горян), найважливішим завданням на цей час слід вважати вирішення питань зайнятості місцевого населення через стимулювання інвестицій.

На сьогодні гірська політика в Україні регламентується трьома основними законодавчо-нормативними актами: Законом України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (від 15 лютого 1995 р.), постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських» (від 11 серпня 1995 р. №647), постановою Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці осіб, які працюють в гірських районах» (від 11 серпня 1995 р. №648). Згаданий Закон декларує дві форми державної підтримки гірських населених пунктів: державні гарантії соціально-економічного розвитку населених пунктів,

яким надано статус гірських (серед них: виділення бюджетних коштів на розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази пасажирського транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, електричних мереж, систем теле- і радіотрансляції, газифікації та розробки місцевих газових і нафтових родовищ, освіти, охорони здоров'я, культурно-побутового та торговельного обслуговування, а також фінансування заходів для поліпшення родючості земель, розвитку та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону; здійснення заходів щодо будівництва об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури), а також встановлення пільг громадянам, яким надано статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського.

Зазначимо, що Закон реально діє лише у другій його частині, а передбачені ним державні гарантії соціально-економічного розвитку гірських територій не забезпечуються. Загалом орієнтування на пряму державну підтримку соціально-економічного розвитку гірських територій переважно коштом бюджетних асигнувань є малоєфективним і потребує доповнення у частині запровадження стимулів для припливу інвестицій з небюджетних джерел, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності задля кардинального вирішення проблем зайнятості місцевого населення. На наш погляд, шляхом для розв'язання такого завдання слід розглядати запровадження на гірських територіях спеціального режиму інвестиційної діяльності, за допомогою якого стимулюватиметься залучення інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності, сумісні з екологічними особливостями гірських територій, їх природно-ресурсною базою, традиціями господарювання. Перспективною формою його реалізації може стати *введення у гірських районах спеціального режиму інвестиційної діяльності, передбаченого законодавством* (Господарський кодекс України, ст. 415) *для територій пріоритетного розвитку*.

Фактичне призупинення з 2005 р. дії преференційного інвестиційного режиму в Україні, зокрема стосовно гірських територій, вважаємо помилковим. Адже у контексті соціально-економічного розвитку такі території через свою природну специфіку є проблемними, депресивними і без відповідних компенсаторних механізмів приречені на подальше відставання, яке і так є разючим [13].

Разом з тим гірські райони Українських Карпат володіють сприятливими передумовами для розвитку низки видів економічної діяльності:

- значними площами сільськогосподарських угідь для розвитку тваринництва, органічного землеробства;
- великими запасами лісосировини, включаючи деревину та продукти побічного лісокористування;
- найбільшими в Україні гідроенергетичними ресурсами;
- ресурсами питних і лікувальних мінеральних вод;
- мінерально-сировинними ресурсами, включаючи високодефіцитну вуглеводневу сировину;
- відповідними господарськими навичками місцевого населення в аграрному, лісовому, будівельному секторах, народних художніх промислах, туристично-рекреаційному обслуговуванні;
- значною кількістю незайнятого місцевого населення;

– наявністю транспортної мережі, у т. ч. з виходами до міжнародних транспортних коридорів.

Створення територій пріоритетного розвитку (ТПР) із запровадженням на них спеціального режиму інвестиційної діяльності сприятиме подоланню низки негативних соціально-економічних тенденцій, що стали характерними для гірських територій в Україні.

Основні положення щодо створення й механізмів функціонування територій пріоритетного розвитку у гірських районах Карпат висвітлювалися раніше [13; 14].

Важливо підкреслити, що при цьому пропонується запровадити систему пільг для інвесторів, яка має служити як інструментом компенсації низьких показників інвестиційної привабливості гірських територій, так і рушієм у реалізації їх відносних переваг, що полягають в унікальності та високій суспільній ролі природно-ресурсного, демографічного, етнокультурного потенціалу гір. На територіях пріоритетного розвитку пропонується у законодавчому порядку встановити спеціальні митні, податкові режими та механізми відшкодувань і дотацій інвесторам у разі реалізації проектів, узгоджених з органами управління ТПР.

Преференційний режим інвестиційної діяльності має поширюватися на види економічної діяльності та виробництва, що:

- націлені на створення робочих місць для місцевого населення;
- орієнтовані на ефективне використання місцевих природних ресурсів;
- відповідають високим екологічним стандартам і не несуть загрози природним комплексам гір;
- забезпечують продукування конкурентоспроможних товарів і послуг і сприяють наповненню місцевих бюджетів.

Створення територій пріоритетного розвитку забезпечуватиме досягнення ефекту прискореного економічного розвитку гірських територій, вирівнювання соціально-економічних умов проживання населення гірських і рівнинних територій в Україні, що забезпечуватиме збереження демографічного, етнокультурного й екологічного потенціалу гір. Інвестиційне забезпечення господарського розвитку регіону через запровадження режиму ТПР сприятиме вирішенню завдань підвищення рівня його сталого розвитку, зокрема вищому рівню сталого використання природних ресурсів регіону, що, за проведеною нами оцінкою (табл. 1), має значні резерви для зростання [15, с. 54].

Таблиця 1

Індекси сталого використання природно-ресурсного потенціалу
Карпатського регіону України

Вид природних ресурсів	Зважені індекси сталості використання видів ресурсів	Вагові коефіцієнти впливу на досягнення цілей сталого розвитку	Агрегований індекс сталості
Мінерально-сировинні	0,472	0,05	0,024
Земельні	0,530	0,30	0,176
Лісові	0,560	0,35	0,196
Водні	0,627	0,15	0,094
Рекреаційні	0,701	0,15	0,105
Усього		1,00	0,578

Отримане у результаті оцінки агреговане значення індексу сталого використання природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону України – 0,578 свідчить про невідповідність сучасного стану природокористування у регіоні принципам, критеріям і вимогам стратегії сталого розвитку та демонструють необхідність вжиття заходів за цілою низкою напрямів економічного, соціального, екологічного й інституційного характеру для приведення стану природокористування до сучасних вимог.

Насамперед це стосується приведення у відповідність до засад сталого розвитку масштабів, форм, засобів і механізмів використання мінерально-сировинних ресурсів (ліквідація негативних наслідків діяльності гірничовидобувних і гірничохімічних виробництв, рекультивація порушених земель, переробка, повторне використання, утилізація відходів добувної промисловості, активізація геологорозвідувальних робіт та затвердження нових запасів мінеральної сировини для компенсування видобутої, збільшення економічного ефекту від використання ресурсів надр для регіону та його населення), земельних ресурсів (підвищення економічної ефективності землекористування та вирішення соціальних питань сільських територій, відновлення та підтримка природної родючості ґрунтів, оптимізація структури землекористування, проведення протиерозійних заходів, вирішення питань відведення земель під сучасні полігони твердих побутових відходів та уникнення засмічення й хімічного забруднення земель), водних ресурсів (припинення скидів забруднюючих речовин і досягнення встановлених стандартів чистоти водного басейну, масштабне проведення протипаводкових заходів і запобігання шкідливому впливу води, збільшення економічного ефекту від водокористування, у т. ч. через освоєння гідроенергетичного потенціалу з дотриманням екологічних вимог і кращих світових взірців гідротехнічних інженерних рішень, вирішення конфліктних ситуацій у сфері водокористування).

Варто зазначити, що формування і вдосконалення гірської політики, обґрунтування шляхів її реалізації в Україні надалі залишаються вкрай актуальними завданнями. На переконання автора, потребують значного посилення насамперед механізми інвестиційного забезпечення економічного розвитку гірських територій, більш повного використання їх природно-ресурсного потенціалу. Ефективним шляхом вирішення цього завдання було б запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на створених у гірських районах територіях пріоритетного розвитку. Відрадно, що відповідні пропозиції знайшли позитивний відгук профільного комітету Верховної Ради України. Доведення їх до стану реальної реалізації могло б змінити депресивні соціально-економічні тенденції у розвитку гірських районів Українських Карпат.

Список використаних джерел

1. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону : монографія / за ред. М. А. Голубця. – Львів : Поллі, 2007. – 288 с.
2. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України : монографія / за ред. Б. В. Буркинського ; Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, Інститут географії НАН України, Інститут проблем природокористування та екології. – Одеса : ПІРЕЕД НАН України, 2012. – 714 с.

3. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Конвенцію прийнято 22.05.2003 р., ратифіковано Законом України №1672-IV від 07.04.2004 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_164
4. Sustainable development of mountain regions and the experience of the Carpathian Mountains. Resolution 315 (2010). Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. Retrieved from <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1696653&Site=COE>
5. Про напрацювання окремої операційної «Карпатської програми» для її фінансування Європейським Союзом на фінансову перспективу 2014-2020 років / Рішення Ради Міжрегіональної Асоціації «Карпатський Єврорегіон» №5 від 30 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-20-22-56-53/-q-q.html>
6. Гори і люди (у контексті сталого розвитку) : матеріали міжн. конф. (14-18 жовт. 2002 р.) / ред.: Ф. Д. Гамор. – Рахів : Карпатський біосферний заповідник, 2002. – Т. 1. – 509 с.
7. Кравців В. С. Гірська політика: міжнародні акти та світовий досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2005. – 50 с.
8. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Гірські території: проблеми та перспективи розвитку : [зб. наук. пр.] / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 1 (93). – 454 с.
9. Кравців В. С. Концептуальні засади розробки та реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат / В. С. Кравців, П. В. Жук // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 4-11.
10. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В. С. Кравців. – 336 с.
11. Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір : Рекомендація 296 (2010) Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи // Новини Закарпаття. – 2010. – 9 листопада.
12. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький, В. В. Демченко та ін. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України. – 2001. – 69 с.
13. Жук П. В. Спеціальний режим інвестиційної діяльності як необхідний механізм стимулювання сталого економічного розвитку гірських територій в Україні // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми регіонального розвитку [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 55-66.
14. Жук П. В. Території пріоритетного розвитку як форма активізації інвестиційної діяльності в гірських зонах України / П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2012. – № 3. – С. 75-85.
15. Стале природокористування у Карпатському регіоні України: оцінка, проблеми, перспективи (наукова доповідь) / [В. С. Кравців, П. В. Жук, О. І. Гулич та ін.] ; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [наук. ред. В. С. Кравців]. – Львів, 2014. – 120 с.

References

1. Holubets, M. A. (Ed.). (2007). *Kontseptual'ni zasady staloho rozvytku hirs'koho rehionu [Conceptual framework for sustainable development of mountain region]*. Lviv: Polly. [in Ukrainian].
2. Burkinsky, B. V. (Ed.). (2007). *Naukovi zasady rozrobky stratehiyi staloho rozvytku Ukrayiny [Scientific principles of developing a strategy for sustainable development of Ukraine]*. Odesa: Institute for Market Problems and Economic-and-ecological Research. [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011, May 27). *Ramkova konventsiya pro okhoronu ta stalyy rozvytok Karpat [The Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Carpathian Convention)]* (Convention adopted on 2003, May 22, ratified by Law of Ukraine 1672-IV on 2004, April 7). Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_164 [in Ukrainian].
4. Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. (2010, October 28). Sustainable development of mountain regions and the experience of the Carpathian Mountains. Resolution 315. Retrieved from <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1696653&Site=COE>
5. Council of Interregional Association «Carpathian Euroregion». (2014). *Pro napratsyuvannya okremoyi operatsiynoyi «Karpats'koyi prohramy» dlya yiyi finansuvannya Yevropeys'kym Soyuzom na finansovu perspektyvu 2014-2020 rokiv [On developing of separate operating «Carpathian Programme» for funding*

- by the European Union for the financial perspective 2014-2020]. Resolution 5 on 2011, November 30. Retrieved from <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-20-22-56-53/-q-q.html> [in Ukrainian].
6. Hamor, F. D. (Ed.). (2002). *Hory i lyudy (u konteksti staloho rozvytku) [Mountains and People (in the Context of Sustainable Development)]*. Proceedings of the International Conference, 2002, October 14-18: Vol. 1. Rachiv: Carpathian Biosphere Reserve. [in Ukrainian].
 7. Kravtsiv, V. S., & Stadnytskyi, Y. I. (2005). *Hirs'ka polityka: mizhnarodni akty ta svitovyy dosvid [Mountain policy: international acts and world experience]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
 8. Kravtsiv, V. S. (Ed.). (2012). *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 93(1). Hirs'ki terytoriyi: problemy ta perspektyvy rozvytku [The mountainous areas: problems and prospect of development]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
 9. Kravtsiv, V. S., & Zhuk, P. V. (2013). *Kontseptual'ni zasady rozrobky ta realizatsiyi derzhavnoyi prohramy staloho rozvytku Ukrayins'kykh Karpat [Conceptual framework of development and implementation of the program for sustainable development of the Ukrainian Carpathians]*. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 1, 4-11. [in Ukrainian].
 10. Kravtsiv, V. S. (Ed.). (2013). *Karpats'kyy rehion: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku [Carpathian region: actual problems and prospects for development]* (Vols. 1-8): Vol. 1. *Ekolohichna bezpeka ta pryrodno-resursnyy potentsial [Environmental security and natural-resource potential]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
 11. Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (2010, November 9). *Staly rozvytok hirs'kykh rehioniv i dosvid karpats'kykh hir [Sustainable development of mountain regions and experience of the Carpathian Mountains]*. *Novyny Zakarpattya [Transcarpathia News]*. [in Ukrainian].
 12. Kravtsiv, V. S. (Ed.), Stadnytskyi, Y. I., & Demchenko, V. V. (2001). *Upravlinnya rozvytkom hirs'kykh terytoriy: zarubizhnyy dosvid [Managing of the mountain areas development: international experience]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
 13. Zhuk, P. V. (2012). *Spetsial'nyy rezhym investytsiyovoyi diyal'nosti yak neobkhidnyy mekhanizm stymulyuvannya staloho ekonomichnoho rozvytku hirs'kykh terytoriy v Ukrayini [Special investment regime as a necessary mechanism to stimulate sustainable economic development of mountain areas in Ukraine]*. In V. Kravtsiv (Ed.), *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 98(6). Aktual'ni problemy rehional'noho rozvytku [Actual problems of regional development]* (pp. 55-66). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
 14. Zhuk, P. V. (2012). *Terytoriyi pryorytetnoho rozvytku yak forma aktyvizatsiyi investytsiyovoyi diyal'nosti v hirs'kykh zonakh Ukrayiny [The territories of priority development as a form of enhancing the investment activities in the mountain areas of Ukraine]*. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, (65)3, 75-85. [in Ukrainian].
 15. Kravtsiv, V. S. (Ed.). (2014). *Stale pryrodokorystuvannya u Karpats'komu rehioni Ukrayiny: otsinka, problemy, perspektyvy [Sustainable environmental management in the Carpathian region of Ukraine: assessment, problems and prospects]* (Scientific Report). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

Zhuk P. V. Methodological basis and practical tasks of mountain territories sustainable development in Ukraine.

Theoretical, methodological and practical issues concerning the tasks of mountain territories sustainable development in Ukraine are outlined. Peculiarities of mountain territories that stipulate the necessity to develop and implement special policy of their development are indicated. The experience of mountain policy implementation in foreign countries is presented in short. On the basis of sustainable development global concept and modern approaches to its implementation in mountain regions of Europe the role of nature exploitation in achievement of mountain territories sustainable development goals is explained and basic principles of sustainable nature exploitation are defined as following: economic need for natural resources use; preserving nature exploitation traditions; granting advantages to local population in the use of resources; preserving and reproducing natural wealth; ecological nature exploitation; sticking to the limits of allowed ecological and economic compromise between the consequences of nature exploitation. Taking into consideration the fact of

mountain regions retardation in economic development that restricts the possibilities of solution of mountain regions social and ecological problems the conclusion over the urgency of the tasks of mountain territories economic development taking into account their natural resources and ecologic conditions and simultaneous solution of local population employment issues is made. The mechanisms of mountain territories economic development stimulation in Ukraine and overcoming their social and economic depressiveness are proposed on the basis of introducing special investment activity regimen in mountain regions stipulated by the law of Ukraine for the priority development territories (PDT). Along with this the system of incentive for the investors is proposed that should serve both as the instrument of low investment attractiveness of mountain territories compensation and the stimulator of realization of their relative advantages that lie in the uniqueness and great social role of natural resources, demographic and ethno cultural potential of mountains. Territories of priority development are proposed to have legally imposed special customs and tax regimens and mechanisms of compensation and donations to the investors in case of implementation of the projects approved by the managing bodies of the PDT. Preferential regimen of investment activity should cover the types of economic activity and production that:

- are aimed at creation of jobs for local population;
- are oriented at efficient use of local natural resources;
- correspond to high ecologic standards and do not damage natural mountain complexes;
- maintain production of competitive goods and services and stipulate funding of local budgets.

Creation of PDT in mountain regions of Carpathian region of Ukraine contributes at a whole to the higher level of sustainable use of its natural resources potential. Aggregate level of sustainable nature exploitation index in the region according to conducted estimation amounts only to 0,578 that testifies to the fact that current state of nature exploitation in the region does not correspond to the principles, criteria and requirements of sustainable development strategy and shows the necessity of introducing the measures over the range of directions of economic, social, ecologic and institutional nature in order to bring the nature exploitation state to modern requirements.

Key words: sustainable development, mountain territories, nature exploitation, Carpathian region, social and economic depressiveness, investment activity regimen.

Жук П. В. Методологические основы и практические задачи устойчивого развития горных территорий Украины.

Рассмотрены теоретико-методические и практические вопросы устойчивого развития горных территорий в Украине. Указано на особенности горных территорий, которые обуславливают необходимость разработки и реализации особой политики их развития. Кратко изложен опыт реализации горной политики в зарубежных странах. На базе глобальной концепции устойчивого развития и современных подходов к ее реализации в горных регионах Европы обосновано роль природопользования в достижении целей устойчивого развития горных территорий, определены принципы устойчивого природопользования: хозяйственной необходимости использования природных ресурсов; сохранения традиций природопользования; предоставления преимуществ местному населению в использовании ресурсов; сохранения и воспроизводства природного богатства; экологичности природопользования; непревышения пределов допустимой эколого-экономической компромисности последствий природопользования. Предложены механизмы стимулирования экономического развития горных территорий Украины, преодоления их социально-экономической депрессивности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, горные территории, природопользование, Карпатский регион, социально-экономическая депрессивность, режим инвестиционной деятельности.

Жук Петро Володимирович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: pzhuk@ukr.net).

Надійшло 08.09.2014 р.